

*Ірина Биля-Сабадаш,  
кандидат юридичних наук (м. Харків)*

## **БЛЮЗНІРСТВО ТА (АБО) КРИТИКА У ПРИНИЗЛИВІЙ ФОРМІ В КОНТЕКСТІ СВОБОДИ РЕЛІГІЇ**

Трагічна подія розстрілу редакції сатиричного журналу Charlie Hebdo у Франції актуалізувала дискусії з приводу співвідношення свободи слова і свободи совісті у секуляризованому суспільстві, а також гостро поставила питання про те, чи вдаються сучасні держава до всіх необхідних заходів, здатних мінімізувати випадки вирішення конфлікту між свободою слова і совісті у такий спосіб. Зокрема, постає питання, чи повною мірою використовується потенціал правового регулювання, як засобу зниження напруження у визначених суспільних відносинах, попередження загострення соціальних конфліктів і їх завершення за допомогою насильства.

Висловлюється думка, що «недостатня увага до потреб віруючих, нав'язування їм секуляризованого світогляду є одним з прихованих чинників посилення релігійного екстремізму», а «тероризм якоюсь мірою виглядає захистом релігійної традиції від безбожжя західного світу». Такі твердження логічно призводять до обґрунтування обмеження в певних випадках свободи слова на користь свободи совісті. У зв'язку з цим слід зауважити, що все ж таки не слід переоцінювати можливості правових засобів у попередженні випадків, коли конфлікт між свободою слова та совісті виступає реальною підставою або формальним приводом для здійснення терористичного акту. Як правило, такі конфлікти мають глибше коріння. По-перше, доцільно нагадати, що, зокрема, ісламський фундаменталізм ґрунтується на переконанні, що відділення церкви від держави рівнозначне знищенню релігійної сфери світською, а будь-які цінності секуляризованого суспільства несумісні з релігійним світоглядом. По-друге, впливовими додатковими чинниками тероризму як прояву релігійного екстремізму виступають також соціальне невдоволення, бідність, неосвіченість, що виводить питання подолання тероризму за юридичні межі. Цінність свободи виявляється лише за цивілізованих умов. «Якщо голодування, хвороби,

бідність, неписьменність, марновірство, незнання тощо наявні у значних масштабах, то свобода є неприпустимою розкішшю».

Водночас суспільна дискусія про можливість і доцільність обмеження свободи слова в контексті гарантування прав віруючих є потрібною і актуальною. Зокрема, у зв'язку зі стрімким старінням і зменшенням населення Європи і Північної Америки держави цих регіонів (а також Японія) не зможуть виконувати свою економічну функцію і соціальні зобов'язання без так званої міграції заміщення, яка охоплює вихідців з мусульманських країн. Присутність останніх, в свою чергу, загострює конфлікт між світськістю і релігійністю.

Слід погодитися з тим, що абсолютна толерантність до свободи слова – завелика розкіш. Практично загально визнаним є, що свобода слова може законно обмежуватися (як і будь-якої інша свобода), а спір викликає лише питання, наскільки далеко можуть зайти такі обмеження і про законні підстави таких обмежень. Особливо спірним є питання, чи повинні захищатися блюзнірство, а також на критика релігії, релігійних догматів, релігійних святинь тощо в принизливій формі. В цілому заборона блюзнірства та (або) критики у принизливій формі на користь свободи релігії є небажаним, а можливо й неприпустимим втручанням релігійності в сферу світськості. По суті йдеться про узаконення цензури з боку релігійних громад. Таке втручання небезпечно для усіх акторів громадянського суспільства без виключення і свободи як такої, воно надасть підстав вимагати подібних заборон і стосовно прав і свобод інших соціальних груп. А це означатиме кінець свободи слова і вільного раціонального дискурсу. Також важливим є питання, а як саме релігійні громади можуть поставитися до аналогічного втручання з боку світськості, до ситуації, коли держава, суд, суспільні організації будуть «цензурувати» релігійні видання, висловлювання духовних осіб на предмет віротерпимості, прихильності до свободи релігії та окремих прав, які з неї випливають, поваги до цінностей, які сповідують інші спільноти. Отже, вочевидь, слід пристати на позицію, що свобода слова в контексті свободи релігії і необхідності захисту почуттів віруючих повинна бути хоча й не абсолютною, але максимальною.

Стосовно можливих обмежень свободи слова у розглядуваному контексті слід відзначити такі випадки. Доцільною є тимчасова заборона блюзнірства та (або) критики у принизливій формі на користь свободи релігії за умови проголошення надзвичайного чи воєнного стану, якщо причиною їх проголошення стали конфлікти на релігійному ґрунті, або є достатні причини вважати, що такі конфлікти можуть долучитися до вже наявних соціальних конфліктів. По-друге, негативні правові наслідки доцільно передбачати для засобів масової інформації, які систематично розміщують матеріали, які містять блюзнірство і критику в принизливій формі, якщо це стосується якоїсь визначеної релігії, якщо засіб масової інформації є проявом інституціоналізації суспільного руху (платформи), який спрямований на розпалювання релігійної ворожнечі. По-третє, слід запроваджувати «просторові» обмеження свободи слова. Свобода висловлювань, що містять блюзнірство або критику релігії у будь-якій формі, та їх розповсюдження є недоречними і образливими, якщо йдеться про місця зібрань віруючих.

Наприкінці відзначимо, що важливими неюридичними інструментами попередження конфліктів між свободою слова і свободою совісті є широке запровадження освітніх програм з медіаграмотності та громадянської культури мультикультурного суспільства.

*Дмитро Бочаров,  
кандидат юридичних наук (м. Дніпропетровськ)*

## **ПРО КОРИСТЬ НАСМІШКИ В ЦАРИНІ РЕЛІГІЇ**

Якщо хто скаже мені, що насміхатися з сакрального, священного неприпустимо – я лише зітну плечима. Інколи саме насмішка здатна розповісти про найважливіше.

Переїнявшись (із подачі Дмитра Вовка) колись ідеєю (ніде правди діти – аж ніяк не оригінальною) дослідження «юридичних» аспектів суду над «Ісусом